

УДК 342.7:351.745.5:355.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15>

ТАКТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОЗБРОЄНОГО ПРАВОПОРУШНИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Красько М.І.,

*старший викладач кафедри правоохоронної діяльності**та спеціальних юридичних дисциплін**Національного університету водного господарства**та природокористування*

ORCID: 0009-0006-8911-6481

e-mail: m.i.krasko@nuwm.edu.ua

Красько М.І. Тактична взаємодія працівників правоохоронних органів під час затримання озброєного правопорушника крізь призму забезпечення прав людини.

У статті проведено комплексне теоретико-прикладне дослідження тактичної взаємодії працівників правоохоронних органів під час затримання озброєних правопорушників у контексті суворого дотримання міжнародних стандартів прав людини. Актуальність теми зумовлена сучасною безпековою ситуацією в Україні, що характеризується значним насиченням цивільного середовища вогнепальною зброєю та вибуховими пристроями внаслідок збройної агресії РФ. Наголошується, що затримання озброєної особи є ситуацією найвищого ступеня ризику, де найменша тактична помилка призводить до неправомірного посягання на фундаментальне право людини – право на життя та особисту недоторканність.

У межах дослідження деталізовано зміст поняття «тактична взаємодія» як системи злагоджених та взаємообумовлених дій правоохоронців, спрямованих на нейтралізацію загрози з мінімально можливим рівнем фізичного впливу. Проаналізовано ключову концепцію «Contact/Cover» крізь призму правозахисної діяльності. Доведено, що чіткий розподіл ролей дозволяє «контактному» правоохоронцю зосередитися на вербальній деескалації, тоді як «прикриваючий» номер забезпечує безпеку периметра, що в сукупності створює психологічні передумови для здачі правопорушника без застосування вогнепальної зброї.

Особливу увагу приділено практиці ЄСПЛ (справи «Макаратціс проти Греції», «Нахманова проти Чехії»), яка формує критерії «абсолютної необхідності» та «пропорційності» застосування сили. Автор аргументує, що порушення прав на особисту недоторканність часто є наслідком тактичних прорахунків (неправильне оточення, відсутність укриттів), а не свідомого умислу. Виокремлено алгоритми мінімізації травматизму: використання зон безпеки, контроль «зони рук», застосування тактичного освітлення.

Окремо розглянуто вогневу підготовку як компонент забезпечення прав людини. Автор відстоює тезу, що впевнене володіння зброєю та навички ідентифікації загрози запобігають випадковим жертвам серед цивільного населення. Досліджено роль нагрудних відеореєстраторів у забезпеченні прозорості тактичних дій та захисту поліцейських від безпідставних звинувачень. Підсумовується, що сучасна модель підготовки має базуватися на філософії «право на життя понад усе». Сформульовано рекомендації щодо внесення змін до навчальних програм у частині вивчення тактичної медицини та психології кризових комунікацій як обов'язкових елементів успішного затримання без порушення прав людини.

Ключові слова: тактична взаємодія, озброєний правопорушник, права людини, особиста недоторканність, вогнева підготовка, деескалація, модель Contact/Cover, принцип пропорційності, правоохоронні органи, воєнний стан.

Krasko M.I. Tactical interaction of law enforcement officers during the detention of an armed offender through the prism of ensuring human rights.

The article provides a comprehensive theoretical and applied study of tactical interaction among law enforcement officers during operations to detain armed offenders within the framework of strict compliance with international human rights standards. The relevance of the topic is determined by the current security situation in Ukraine, characterized by a significant saturation of the civilian environment with firearms and explosive devices as a result of the armed aggression of the Russian Federation. It is emphasized that the detention of an armed person is a situation of the highest degree of risk, where

even a minor tactical error leads to an unlawful encroachment on fundamental rights – the right to life and personal inviolability.

The research details the concept of «tactical interaction» as a system of coordinated and interdependent actions aimed at neutralizing a threat with the minimum possible level of physical impact. The «Contact/Cover» concept is analyzed through the prism of human rights activities. It is proved that a clear distribution of roles allows the «contact» officer to focus on verbal de-escalation, while the «covering» officer ensures the security of the perimeter, which together creates psychological prerequisites for the offender's surrender without the use of firearms.

Special attention is paid to the ECHR practice (cases «Makaratzis v. Greece», «Nachmanova v. the Czech Republic»), which forms the criteria of «absolute necessity» and «proportionality» of the use of force. The author argues that violations of the rights to personal inviolability are often a consequence of tactical miscalculations (improper encirclement, lack of cover) rather than deliberate intent. Algorithms for minimizing injuries are identified: the use of safety zones, «hand zone» control, and the use of tactical lighting.

Firearms training is separately considered as a component of ensuring human rights. The author supports the thesis that confident mastery of weapons and threat identification skills prevent accidental casualties among the civilian population. The role of body-worn cameras in ensuring the transparency of tactical actions and protecting police officers from groundless accusations is investigated. It is concluded that the modern training model should be based on the «right to life above all» philosophy. Recommendations have been formulated regarding amendments to training programs in terms of studying tactical medicine and the psychology of crisis communications as mandatory elements of a successful detention without violating human rights.

Key words: tactical interaction, armed offender, human rights, personal inviolability, firearms training, de-escalation, Contact/Cover model, principle of proportionality, law enforcement agencies, martial law.

Постановка проблеми та її актуальність. Трансформація безпекового середовища в Україні, зумовлена повномасштабною збройною агресією російської федерації, висуває нові вимоги до професійної компетенції працівників правоохоронних органів. Найбільш загрозливим чинником сучасності став неконтрольований обіг вогнепальної зброї, що автоматично переводить будь-яке затримання правопорушника з розряду рутинних поліцейських дій у площину ситуацій високого ризику. У таких обставинах тактична підготовка патрульних поліцейських та оперативних працівників перстає бути суто технічним аспектом і трансформується у базовий механізм гарантування конституційних прав громадян. Необхідність затримання озброєної особи в межах виконання звичайних службових обов'язків вимагає від правоохоронця не лише вогневої майстерності, а й здатності діяти у складі тактичних груп за алгоритмами, що виключають невиправдану летальність [2; 8].

Критичний дефіцит часу та надвисоке психоемоційне напруження, характерні для бойового зіткнення, створюють передумови для виникнення явища «тактичної паніки». Це стан, за якого порушується координація між членами групи, що призводить або до передчасного застосування зброї на ураження, або до втрати ініціативи, що завершується жертвами серед поліцейських чи цивільного населення. Таким чином, баланс між правом на життя (ст. 27 Конституції України) та правом на особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України) безпосередньо залежить від рівня злагодженості тактичної взаємодії [2; 3; 9].

Наукова проблема. Незважаючи на наявність значної кількості методичних розробок з тактики затримання, залишається недостатньо дослідженим питання синергії тактичної взаємодії та правових гарантій недоторканності особи. Наукова проблема полягає у розв'язанні суперечності між необхідністю гарантування безпеки поліцейського та обов'язком держави забезпечити максимальне збереження життя та здоров'я навіть озброєного правопорушника [4; 10]. Існує нагальна потреба у розробці таких алгоритмів взаємодії, які б дозволяли правоохоронцям впевнено нейтралізувати загрозу, маючи в арсеналі дієві методи деескалації та тактичної переваги без обов'язкового переходу до летальної стадії вогневого контакту [7].

Аналіз статистичних даних та матеріалів службових розслідувань свідчить, що більшість випадків перевищення влади або неправомірного застосування зброї є наслідком тактичних помилок на початковому етапі контакту: неправильного вибору дистанції, ігнорування укриттів або відсутності чіткого розподілу функцій у парі.

Ситуація ускладнюється тим, що в умовах воєнного стану правопорушники часто перебувають у стані загостреного стресу або під впливом психотропних речовин, що робить їхню поведінку непередбачуваною. Таким чином, пошук тактичних моделей, що мінімізують ризики для прав людини при контакті з озброєним суб'єктом, є не лише науковим завданням, а й критичною потребою практичних підрозділів МВС України [8; 9].

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та практичні засади тактико-спеціальної підготовки правоохоронців досліджувалися у працях таких науковців, як О.М. Цільмак (тактика затримання озброєних осіб), В.В. Бондаренко (особливості застосування вогнепальної зброї), В.В. Хаустов (методика тактичної підготовки). Питання дотримання прав людини при застосуванні заходів примусу висвітлені у роботах С.О. Бахчева та через аналіз прецедентного права Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Проте, попри ґрунтовність наявних розробок, залишається недостатньо висвітленою синергія тактичних моделей взаємодії (зокрема моделі «Contact/Cover») та правових гарантій недоторканності особи в екстремальних умовах воєнного стану. Наукова проблема полягає у розв'язанні суперечності між необхідністю забезпечення безпеки поліцейського та обов'язком держави щодо збереження життя правопорушника [4; 10].

Метою дослідження є наукове обґрунтування тактичних алгоритмів взаємодії правоохоронців при затриманні озброєних осіб, які б дозволяли ефективно нейтралізувати загрозу, мінімізуючи ризики порушення фундаментальних прав людини через деескалацію та тактичну перевагу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз службових розслідувань та судової практики свідчить, що більшість випадків перевищення меж необхідної оборони або неправомірного застосування зброї є наслідком тактичних прорахунків на початковій стадії контакту. Це ігнорування укриттів, неправильний розрахунок дистанції та відсутність функціонального розподілу ролей у парі. Будь-яка операція із затримання має оцінюватися через триєдиний фільтр ЄСПЛ: законність, необхідність та пропорційність. Фундаментальним стандартом тут виступає Стаття 2 Конвенції про захист прав людини, яка допускає застосування смертоносної сили лише як виняток у ситуаціях «абсолютної необхідності» [1; 5].

Особливе значення має позитивний обов'язок держави планувати правоохоронні операції таким чином, щоб звести ризик для життя до мінімуму. У справі «Макаратціс проти Греції» ЄСПЛ чітко вказав: держава несе відповідальність не лише за постріл поліцейського, а й за хаотичність операції, спричинену відсутністю чіткої тактичної підготовки [4]. Аналогічно у справі «Андроніку та Константину проти Кіпру» Суд підкреслив, що хоча правоохоронці діяли в умовах загрози життю, критично важливою є попередня оцінка ризиків та професійне планування втручання [10].

Центральним елементом професійної тактики, що виступає запобіжником неправомірного насильства, є модель «Contact/Cover» (Контакт і Прикриття). Ця концепція передбачає функціональну диференціацію: «контактний» працівник зосереджений на комунікації, командах та фізичному контролі особи, тоді як «прикриваючий» забезпечує тактичну безпеку периметра та контроль зброї правопорушника [7]. З наукової точки зору, така модель ліквідує «тактичний шум» (суперечливі вказівки від різних офіцерів), що є частою причиною паніки у затриманого. Чіткість команд дозволяє особі усвідомити алгоритм своїх дій, що сприяє добровільній здачі зброї [7; 9].

Дослідження процесу затримання озброєного правопорушника неможливе без урахування «людського чинника». В умовах вогневого контакту організм поліцейського зазнає впливу «синдрому тунельного зору» та втрати дрібної моторики. З точки зору забезпечення прав людини, ці фактори є критичними, оскільки саме вони призводять до мимовільних пострілів або надмірної агресії, зумовленої страхом.

Тактична взаємодія у парі (Contact/Cover) дозволяє нівелювати ці ризики. Коли «прикриваючий» номер бере на себе функцію зовнішнього спостереження, він зберігає ширший кут огляду (периферійний зір), що дозволяє вчасно помітити зміни у поведінці суб'єкта (наприклад, викидання зброї). Це запобігає порушенню Статті 2 ЄСПЛ, оскільки дає можливість припинити застосування сили в момент зникнення «абсолютної необхідності».

Додатковим інструментом деескалації є використання тактичного освітлення (потужних ліхтарів зі стробоскопічним ефектом). В умовах обмеженої видимості інтенсивний світловий потік дозволяє тимчасово дезорієнтувати правопорушника, позбавляючи його можливості вести прицільний вогонь, водночас надаючи поліції час для ідентифікації предметів у його руках. Використання світла як засобу психофізичного впливу є гуманнішою альтернативою застосуванню зброї, що повністю відповідає принципу пропорційності.

Крім того, модель «Contact/Cover» створює умови для реалізації принципу «мінімальної шкоди», закріпленого у ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію». Завдяки створенню «тактичного трикутника» та використанню бар'єрів, правоохоронці отримують часову перевагу. Розуміння концепції «реактивної затримки» (The 21-foot rule) дозволяє офіцерам тримати безпечну дистанцію, що надає їм час на роздуми та оцінку загрози. Це створює умови для реалізації «тактичного терпіння», коли вогнепальна зброя залишається в кобурі довше, надаючи шанс на мирне вирішення конфлікту [3].

Впровадження нагрудних відеореєстраторів (Body-Worn Cameras) є не лише засобом контролю, а й елементом тактики деескалації. Наявність цифрової фіксації виконує роль «превентивного

стримування». Озвучення правопорушнику фрази про ведення відеозапису у поєднанні з професійною тактичною позицією групи у більшості випадків знижує рівень агресії суб'єкта. З юридичного боку, розбір відеозапису дозволяє підтвердити, що правоохоронці використали всі можливі вербальні методи перед тим, як перейти до сили.

Важливим етапом забезпечення прав людини є «пост-контактна фаза». Впровадження системи «Custody Records» гарантує фіксацію стану затриманого з моменту фактичного обмеження його свободи. Це нівелює ризики порушення ст. 3 ЄКПЛ (заборона катувань) та створює прозорий ланцюг процесуальних гарантій.

Особливістю тактичної взаємодії в умовах міської забудови є пріоритет захисту випадкових перехожих. Наукова новизна нашої пропозиції полягає у впровадженні правила «секторальної відповідальності»: група затримання зобов'язана постійно моніторити «фон» (background) за спиною правопорушника. У разі появи цивільних осіб на лінії вогню, тактична група має негайно змінити кут контакту, навіть ризикуючи втратою ініціативи. Це пряма імплементація вимог справи «Макарціс проти Греції», де державу було засуджено за хаотичну стрільбу в житловому кварталі через недоліки в плануванні траєкторій.

Дослідження також доводить необхідність інтеграції тактичної медицини у єдиний протокол затримання. Відповідно до стандартів ЄСПЛ, ненадання невідкладної допомоги після нейтралізації загрози може бути розцінено як порушення права на життя. Тому в групі затримання обов'язок надання допомоги («Care under fire») має бути превентивно розподілений, що демонструє гуманність правоохоронної системи навіть стосовно озброєного злочинця.

Вогнева підготовка в цій парадигмі трансформується з «культури влучання» в «культуру прийняття рішення». Високий рівень вогневої майстерності вивільняє «когнітивний ресурс» поліцейського, дозволяючи йому в умовах стресу диференціювати загрозу (наприклад, відрізнити зброю від мобільного телефону в руках особи). Впровадження стресових сценаріїв «Target/No-Target» привчає правоохоронця не реагувати автоматично, а проводити візуальну верифікацію намірів суб'єкта. Найвищим рівнем професіоналізму є концепція «тактичного терпіння» (tactical patience) — здатність утримувати правопорушника на прицілі, продовжуючи вербальну деескалацію до моменту повної нейтралізації загрози без жодного пострілу [7; 8; 9].

Висновки. За результатами комплексного дослідження тактичної взаємодії правоохоронців при затриманні озброєних осіб крізь призму захисту прав людини, сформульовано наступні підсумки, що відповідають меті роботи:

Доведено, що професійна злагодженість групи є не лише технічним чинником, а фундаментальним механізмом забезпечення ст. 2 та ст. 3 ЄКПЛ. Встановлено, що належне планування операції, менеджмент дистанції («правило 21 фути») та врахування психофізіологічних факторів стресу (мінімізація «тунельного зору») є ключовими для запобігання невинуватому застосуванню смертоносної сили.

Обґрунтовано, що чіткий функціональний розподіл ролей у поєднанні з використанням сучасних засобів нелетального впливу (тактичне освітлення, стробоскопічні ефекти) дозволяє реалізувати принцип «мінімальної шкоди». Це створює умови для «тактичного терпіння», коли правоохоронці зберігають контроль над ситуацією без переходу до вогневого контакту.

Визначено, що інтеграція нагрудних відеореєстраторів та системи «Custody Records» у тактичний алгоритм затримання забезпечує прозорість дій поліції та презумпцію їх правомірності. Це гарантує захист прав затриманого на всіх етапах — від моменту контакту до завершення «пост-контактної фази» та надання домедичної допомоги.

Пріоритетом вогневої та тактичної підготовки має стати не механічне ураження цілі, а «культура прийняття рішення». Запропоновано впровадження інтегрованих сценаріїв, де успіх операції оцінюється за критеріями юридичної виправданості, збереження життя правопорушника та повної безпеки випадкових перехожих (контроль фону та секторів вогню).

Підсумовано, що розроблений алгоритм тактичної взаємодії дозволяє правоохоронним органам діяти як гарант прав людини навіть у критичних умовах воєнного стану, забезпечуючи можливість постати правопорушнику перед справедливим судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.02.2026).
2. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Case of Makaratzis v. Greece. (Application no. 50385/99). Judgment. ECHR 2004-XI. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67824> (дата звернення: 25.02.2026).
5. Бахчев С.О. Застосування поліцейськими заходів примусу в контексті дотримання прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74(2). С. 136–141. URL: <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/article/view/269389>.
6. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності. Гаваї, Куба, 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement> (дата звернення: 25.02.2026).
7. Цільмак О.М. Тактика дій поліцейських при затриманні озброєних злочинців. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.4.26>.
8. Бондаренко В.В., Кустова С. О. Особливості застосування вогнепальної зброї працівниками поліції в умовах воєнного стану. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2 (24). С. 45–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Yuchnavs_2022_2_7.
9. Хаустов В.В., Маренцев С.П. Напрями вдосконалення тактико-спеціальної та вогневої підготовки поліцейських. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 138-147. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10851>.
10. Case of Andronicou and Constantinou v. Cyprus. (Application no. 25052/94). Judgment. 9 October 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58104> (дата звернення: 25.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026